

การเรียนรู้ของเด็กปฐมวัยไทย
ตามแนวคิดวอลดอร์ฟ

นายแพทย์พร พันธุ์โอสถ

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ
สำนักนายกรัฐมนตรี

คำนำ

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติได้ศึกษาองค์ความรู้ เรื่องการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย ของกลุ่มแนวคิดทฤษฎีต่างๆ 10 แนวคิดทฤษฎี และพบว่ามี 5 แนวคิดทฤษฎี มีการนำมาประยุกต์ใน บริบทของสังคมไทย ในโรงเรียนอนุบาลและประสบความสำเร็จ สามารถเป็นผู้นำเปลี่ยนแปลงการเรียน การสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

การเรียนรู้ของเด็กปฐมวัยไทย : ตามแนวคิดวอลดอร์ฟเป็นการถอดแนวคิดสู่การปฏิบัติในสังคม ไทย ที่มุ่งเน้นการจัดประสบการณ์สิ่งแวดล้อมที่ดี การให้เด็กได้ลงมือกระทำสิ่งต่าง ๆ ด้วยตนเองเพื่อ พัฒนาศักยภาพที่มีอยู่ภายในเด็กแต่ละคน เอกสารนี้มุ่งจะอธิบายให้ ครู พ่อแม่ และผู้ปกครอง ได้ ทราบว่าการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดวอลดอร์ฟ เด็กจะได้รับการพัฒนาอย่างไร พ่อแม่จะสนับสนุนให้ เด็กเกิดการเรียนรู้ได้อย่างไร

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติขอขอบคุณคณะผู้วิจัย และขอให้เอกสารฉบับนี้เป็น จุดเริ่มต้นเพื่อการสร้างความรู้ ความเข้าใจกับครู พ่อแม่ และผู้ปกครอง ถึงการจัดการเรียนรู้ที่ ผู้เรียนเป็นสำคัญสำหรับเด็กปฐมวัย

(นายรุ่ง แก้วแดง)

เลขาธิการคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ

สิงหาคม 2543

สารบัญ

	หน้า
1. ปรัชญาและจุดมุ่งหมาย	1
2. ทักษะต่อความเป็นมนุษย์	3
3. พัฒนาการของเด็กกับการเรียนรู้	5
4. แนวทางการจัดการเรียนการสอน	9
4.1 องค์ประกอบในการจัดกิจกรรม	12
4.2 เนื้อหาการสอน	15
5. หนึ่งวันในโรงเรียนอนุบาลวอลดอร์ฟ	17
บทสรุป	36
บรรณานุกรม	38

1. ปรัชญาและจุดมุ่งหมาย

หัวใจสำคัญของการศึกษาแบบวอลดอร์ฟคือ ความเชื่อมั่นว่าคุณค่าอันลึกซึ้งที่สุดและเป็นสากลที่สุดของมนุษย์ จะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อการศึกษานำมาซึ่งความสมดุลระหว่าง ความสามารถในการคิด รู้สึก และพลังเจตจำนง ซึ่งดำรงอยู่ในตัวเด็กแต่ละคน

หรืออีกนัยหนึ่งก็คือการศึกษาแบบวอลดอร์ฟมุ่งหวังจะพัฒนามนุษย์ให้เป็น

- ผู้ซึ่งมีความคิดแยกกาย สดใส มีพลัง และสร้างสรรค์
- ผู้ซึ่งมีความรู้สึกในใจเปี่ยมล้นไปด้วยความเมตตา กล้าหาญ ศรัทธาต่อชีวิต และมีจิตใจใฝ่รู้
- ผู้มีพลังเจตจำนงแน่วแน่ สามารถบรรลุภารกิจแห่งชีวิตที่ตนเองเป็นผู้เลือกสรร

สำหรับโรงเรียนวอลดอร์ฟแล้วความสำเร็จของการศึกษาไม่อาจวัดได้เพียงจากการดูว่านักเรียนรู้และทำอะไรได้บ้าง แต่ที่สำคัญยิ่งไปกว่าก็คือ เขาเหล่านั้นเติบโตใหญ่ไปเป็นมนุษย์เช่นไร

การศึกษาแบบวอลดอร์ฟมุ่งหมายที่จะดึงศักยภาพซึ่งแฝงเร้นอยู่ในตัวเด็กแต่ละคนให้แสดงออกมา ไม่ใช่มุ่งจะนำข้อมูลความรู้จากภายนอกใส่เข้าไปในเด็กเพื่อการผลิตซ้ำ โดยนัยนี้จึงเอื้ออำนวยให้อุณหภูมิแห่งหลายค้นพบพลัง ความกระตือรือร้น และปัญญาที่ตนเองมีอยู่ เพื่อนำมาซึ่งคุณภาพสูงสุดของตัวเขาเอง

การศึกษาแบบวอลดอร์ฟให้ความสำคัญกับวัยเด็ก ด้วยเห็นว่าวัยเด็กเป็นช่วงเวลาที่สำคัญของความเป็นมนุษย์ ซึ่งมนุษย์ทุกคนต้องก้าวผ่านและควรจะได้รับการเรียนรู้และประสบการณ์ที่เหมาะสมซึ่งจะทำให้เติบโตเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ได้ ดังคำกล่าวของดร.รู돌์ฟ สไตเนอร์ ที่ว่า

“วิริยภาพสูงสุดของเราจะต้องเป็นไปเพื่อพัฒนามนุษย์ผู้เป็นอิสระทางปัญญา
สามารถกำหนดเป้าหมายและทิศทางของชีวิตได้ด้วยตนเอง”

2. ทักษะต่อความเป็นมนุษย์

ความเป็นมนุษย์ประกอบไปด้วย 3 มิติ คือ

1. รูปร่าง (body) คือ ส่วนที่ประกอบขึ้นเป็นรูปร่างของมนุษย์ ทำให้เราสามารถรับรู้โลก รู้จักตัวเองและสิ่งต่าง ๆ โดยรอบ ตลอดจนสามารถลงมือกระทำการต่าง ๆ เพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงโลก

2. จิตใจ (soul) คือ มิติของโลกภายในใจเรา ทำให้เราเกิดความรู้สึกต่อโลก ต่อตัวเองและสิ่งต่าง ๆ

3. สำนึกและจิตวิญญาณ (spirit) คือ มิติซึ่งก่อให้เกิดความตระหนักรู้ในตน และนำไปสู่การแสวงหาความเป็นจริงแห่งชีวิต

ทั้งสามมิติแสดงคุณภาพออกมาโดยผ่านกิจกรรมต่าง ๆ ดังนี้

1. มิติทางกายภาพแสดงออกมาโดยผ่านการกระทำของมนุษย์ นั่นคือ ผ่านสองมือ (hand) กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ การกระทำต่าง ๆ ของมนุษย์ล้วนแล้วแต่เป็น การกระทำที่แฝงเร้นไปด้วยพลังเจตจำนง (will) ทั้งสิ้น ไม่ว่าจะการกระทำนั้นจะเป็นไปโดยรู้ตัวหรือไม่ก็ตามที่ การพัฒนาพลังเจตจำนงให้มุ่งไปในทิศทางที่ถูกต้องและดีงาม จึงเป็นเรื่องจำเป็น

2. มิติทางใจ แสดงคุณภาพออกมาโดยผ่านความรู้สึกต่าง ๆ ของมนุษย์ กล่าวคือ ผ่านหัวใจ (heart) การพัฒนาความรู้สึก (feeling) ต่าง ๆ ให้เปี่ยมล้นด้วยความงาม จึงเป็นพื้นฐานของความเป็นมนุษย์

3. มิติทางจิตวิญญาณ จะสามารถเข้าใจได้โดยผ่านสมอง (head) อันได้แก่ การคิด (thinking) หรือการใช้ปัญญาเพื่อทำความเข้าใจต่อสัจจะ ต่อความเป็นจริงในทางโลกและทางธรรม โดยนัยนี้ การพัฒนาความคิดของมนุษย์ จึงจำเป็นต้องอยู่บนพื้นฐานแห่งการแสวงหาสัจจะ การเข้าใจสิ่งต่าง ๆ ตามภาวะที่เป็นจริง

3. พัฒนาการของเด็กกับการเรียนรู้

กระบวนการเรียนรู้ในวัยเด็กเป็นสิ่งที่แตกต่างจากผู้ใหญ่ เพราะเด็กมีทักษะและวิธีการมองโลกที่ต่างออกไป หากเราละเลยความสำคัญของสิ่งนี้ แล้วแทนที่ด้วยการใช้ทักษะแบบผู้ใหญ่ อันเป็นทักษะที่ให้ความสำคัญกับการเรียนรู้ทางเชาวน์ปัญญา ก็จะส่งผลเสียต่อความสามารถในการพัฒนาตนเองขึ้นมาเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ได้

ในขณะที่กายของเด็กแรกเกิดยังต้องพัฒนาอีกมาก ธรรมชาติกลับให้สมองซึ่งค่อนข้างสมบูรณ์แก่มนุษย์มาตั้งแต่ต้น ทั้งนี้เพื่อให้เด็กสามารถเรียนรู้ที่จะพัฒนาตนเองขึ้นมาผ่านประสบการณ์ทางกาย ใจ และสำนึก

ถ้าหากการเรียนรู้โดยผ่านการมีประสบการณ์ทางกาย ใจ ซึ่งเป็นประสบการณ์ตรง ถูกละเลยไปจนเหลือแต่การเรียนรู้ในเชิงเชาวน์ปัญญา ซึ่งเป็นการเรียนรู้ในเชิงประสบการณ์ทางอ้อม เด็กก็จะขาดความเข้าใจที่แท้จริงต่อสิ่งต่าง ๆ ทำให้การพัฒนาจิตสำนึกเป็นไปอย่างไม่ต่อเนื่อง ขณะเดียวกันยังสามารถส่งผลเสียต่อพัฒนาการทางกายและใจอีกด้วย

กระบวนการพัฒนาของกาย ใจ และจิตวิญญาณ ไม่ได้มีลักษณะที่เป็นไปอย่างสม่ำเสมอ พร้อม ๆ กัน ในช่วงวัยแรกของชีวิต (0-7 ปี) เด็กจะมีจุดเด่นอยู่ที่การเติบโตทางกาย ซึ่งเป็นไปอย่างรวดเร็วมาก มีการแปรเปลี่ยนในทางโครงสร้าง รูปทรง อันนำไปสู่กายภาพที่เป็นแบบผู้ใหญ่และมีวุฒิภาวะในที่สุด ในช่วงวัยนี้จะป็นช่วงวัยที่โดดเด่นในการพัฒนาพลังเจตจำนง แต่ในทางใจและจิตสำนึกกลับยังไม่มีความเด่นชัดเท่า กล่าวคือ อารมณ์ความรู้สึกของเด็กยังไม่มีความละเอียดอ่อนเท่าผู้ใหญ่ เด็กยังไม่สามารถแยกโลกภายในใจกับโลกภายนอกได้อย่างแท้จริง แต่จะกลับไปกลับมาระหว่างสองโลกนี้ จนเมื่อเด็กเข้าสู่ช่วงวัยที่สองคือ ช่วงวัยประมาณ 7-14 ปีแล้วนั้นแหละ ที่ระดับพัฒนาการทางด้านอารมณ์ความรู้สึกจะแสดงออกมาอย่างเด่นชัด

สำหรับในเชิงสำนึกและจิตวิญญาณแล้ว เด็กยังขาดความเข้าใจอย่างแท้จริงต่อสิ่งเหล่านี้ เพราะวุฒิภาวะของเด็กยังไม่เอื้อ ไม่สามารถสร้างรูปการณ์ความคิดในเชิงมโนคติขึ้นมาได้ เด็กจะสามารถคิดอย่างมีกฎเกณฑ์ได้ ก็ต่อเมื่อเข้าสู่ช่วงวัยที่สาม กล่าวคือ วัย 14-21 ปี เมื่อถึงยามนั้น เด็กจะเกิดความต้องการแสวงหาความหมายและสัจธรรมของชีวิต

ด้วยเหตุนี้ การกระทำใด ๆ อันแสดงถึงคุณลักษณะที่ดั่งงามในเชิงสำนึกของเด็กวัย 7 ขวบปีแรกของชีวิต ส่วนใหญ่มักจะเกิดจากความเคยชิน อันเป็นการปฏิบัติซ้ำ ๆ มากกว่าที่จะเกิดจากการพิจารณาวิเคราะห์แยกแยะ จนเกิดความกระจำแจ้งในเชิงปัญญา

ในแง่ของการเรียนรู้ ช่วง 7 ปีแรกของชีวิต เด็กมีความเข้าใจจากการเรียนรู้ในเชิงเชาวน์ปัญญา หรือสิ่งที่เป็นนามธรรมค่อนข้างน้อย ส่วนใหญ่เด็กจะเรียนรู้ได้ดีที่สุดโดยผ่านรูปธรรม การปฏิบัติ หรือลงมือกระทำด้วยตนเอง ซึ่งจะนำไปสู่ความเข้าใจในเชิงเชาวน์ปัญญาภายหลังจากที่ได้เก็บรวบรวมภาวะแล้ว ด้วยเหตุนี้เราจึงมักพบว่า เด็กต้องการที่จะลงมือกระทำ มากกว่าที่จะเป็นผู้คอยนั่งฟังคำสอนหรือบทเรียนต่าง ๆ

กล่าวโดยสรุป การเรียนรู้โดยผ่านการลงมือกระทำ เป็นการพัฒนาพลังเจตจำนงของเด็ก การได้ลงมือกระทำการต่าง ๆ อย่างสม่ำเสมอ จะนำไปสู่ความเคยชินในการปฏิบัติ ดังนั้น สิ่งแวดล้อมรอบตัวเด็กในช่วงวัยนี้ จึงต้องเป็นสิ่งแวดล้อมที่ดี เพราะจะส่งเสริมให้เด็กได้เป็นผู้ลงมือกระทำสิ่งต่าง ๆ ที่ดั่งงาม อันเป็นพื้นฐานสำคัญต่อการพัฒนาไปสู่ความเป็นมนุษย์ที่ดั่งงามในบั้นปลายได้ ในทางตรงกันข้าม หากสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ไม่เอื้อให้เด็กได้มีโอกาสกระทำการต่าง ๆ ที่ดี พลังเจตจำนงของเด็กก็จะไม่ได้รับการพัฒนา เมื่อเด็กเติบโตใหญ่ขึ้นมาแล้ว แม้ว่าจะมีความเข้าใจว่าสิ่งใดดีหรือไม่ดี แต่ในทางปฏิบัติก็จะเป็นไปได้ยาก หรือต้องใช้ความพยายามค่อนข้างมาก เนื่องจากขาดการปฏิบัติจนเป็นนิสัย

4. แนวทางการจัดการเรียนการสอน

เนื่องจากในช่วง 7 ปีแรกของชีวิต เป็นวัยของการพัฒนาพลังเจตจำนงเป็นหลัก โรงเรียนอนุบาล วอลดอร์ฟจึงจัดกิจกรรมการเรียนการสอน โดยมุ่งให้เด็กได้มีโอกาสพัฒนาพลังเจตจำนงของตนตามวัย แนวทางในการจัดการเรียนการสอนจึงคำนึงถึงปัจจัยต่าง ๆ ดังนี้ คือ

1. แบบแผนจังหวะชีวิตของเด็กและห้องเรียน (Rhythm) ต้องเป็นไปอย่างสม่ำเสมอ

โดยธรรมชาติแล้ว เด็กต้องการความมั่นคงในการดำเนินชีวิตของตน สิ่งใดก็ตามที่เกิดขึ้นเป็นประจำและสม่ำเสมอ จะทำให้เด็กสามารถคาดการณ์ได้และเกิดความมั่นคงในจิตใจ การดำเนินชีวิตที่ไร้ระบบระเบียบ แบบแผน จะทำให้เด็กเกิดความมุงงง สับสน ไม่สามารถคาดคะเนอนาคตได้ เกิดความไม่มั่นคงภายในใจตน

ยิ่งไปกว่านั้น แบบแผนการดำเนินชีวิตที่สม่ำเสมอ จะทำให้เป็นเรื่องง่ายสำหรับเด็กที่จะดำเนินการกิจซึ่งกระทำอยู่ทุกวันให้เสร็จสิ้น เป็นการช่วยเสริมให้เด็กพัฒนาพลังเจตจำนงขึ้นมาอย่างเป็นธรรมชาติ

โรงเรียนอนุบาลวอลดอร์ฟแต่ละห้อง แต่ละแห่ง หรือแม้กระทั่งแต่ละปี จะมีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่แตกต่างกันไป ตามที่ครูผู้สอนจะเห็นเหมาะสม อย่างไรก็ตาม ในแต่ละปีครูผู้สอนก็จะพิจารณากำหนดแบบแผนกิจกรรมในแต่ละสัปดาห์ขึ้นมา ซึ่งแบบแผนนี้จะมีความสม่ำเสมอแน่นอน ไปจนตลอดปี อาจจะมีการแก้ไขหรือปรับเปลี่ยน ยืดหยุ่นได้บ้างตามสถานการณ์ ทว่าโดยหลักแล้วครูก็จะพยายามรักษาความคงเส้นคงวาไว้ ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะว่า การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนอย่างมีแบบแผนแน่นอน จะทำให้เด็กเกิดความมั่นคงภายใน เนื่องจากสามารถคาดการณ์ล่วงหน้าได้ว่ากิจกรรมในลำดับต่อไปคืออะไร

อีกประการหนึ่งความสม่ำเสมอ มั่นคงถาวร ก็จัดเป็นแบบฝึกหัดหนึ่งในการพัฒนาพลังเจตจำนงของเด็ก การจัดกิจกรรมจึงต้องมี ทั้งกิจกรรมที่จัดขึ้นเป็นประจำทุกวันตลอดทั้งปี และกิจกรรมที่หมุนเวียนกันไปแต่ละวันในหนึ่งสัปดาห์

นอกจากนั้น ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนของโรงเรียนอนุบาลวอลดอร์ฟ ยังต้องคำนึงถึงความสมดุล ระหว่างกิจกรรมกลุ่มกับกิจกรรมอิสระเฉพาะตน และกิจกรรมที่ต้องการสมาธิกับกิจกรรมที่ใช้การเคลื่อนไหวด้วย เนื่องจากแบบแผนจังหวะที่สม่ำเสมอดังกล่าวจะช่วยพัฒนาเด็กให้สามารถทำกิจกรรมต่าง ๆ ได้นานขึ้น เป็นการพัฒนาพลังเจตจำนงอีกส่วนหนึ่งด้วย

2. การทบทวนหรือทำกิจกรรมซ้ำ (Repetition)

โดยปกติเด็กจะมีความต้องการกระทำในสิ่งเดิมซ้ำ ๆ กันหลายครั้ง ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความเข้าใจอย่างถ่องแท้ ต่อโลกรอบตัว ยิ่งไปกว่านั้น การทำซ้ำยังเป็นการพัฒนาพลังเจตจำนงของเด็ก ให้มีความแน่วแน่มากขึ้น เมื่อเด็กได้ทำซ้ำจนเกิดความชำนาญ ก็จะทำให้เกิดความรู้สึกว่าตนเองสามารถทำสิ่งต่าง ๆ ได้เอง และจัดการกับสิ่งแวดล้อมรอบตัวได้ ซึ่งสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้จะพัฒนามาเป็นความมั่นคง มีความเชื่อมั่นในตนเองต่อไปในอนาคต

ภายหลังจากที่เด็กทำซ้ำจนเกิดความชำนาญแล้ว เด็กก็จะหันไปหาสิ่งใหม่ เพื่อเรียนรู้โลกต่อไป การขัดขวางไม่ให้เด็กทำซ้ำ อาจทำให้เด็กหงุดหงิด เกิดความรู้สึกล้มเหลว ขณะเดียวกันการพยายามใช้สิ่งของต่าง ๆ มาล่อใจเด็กอย่างไม่หยุดหย่อน ก็จะทำให้เด็กขาดสมาธิ ไม่มีความจดจ่อในสิ่งที่ตนทำ ขาดความพยายามที่จะทำงานเบื้องหน้าของตนให้บรรลุเป้าหมาย

ด้วยเหตุนี้ กิจกรรมพื้นฐานในโรงเรียนอนุบาลวอลดอร์ฟ จึงเกิดขึ้นอย่างสม่ำเสมอทุกวัน ขณะที่กิจกรรมหลักก็จะเป็นแบบเดียวกันติดต่อกันไปตลอดทั้งปี โดยที่เนื้อหาของกิจกรรมแต่ละอย่าง ก็จะมีการทวนซ้ำติดต่อกันถึงสามสัปดาห์ ทั้งนี้เพื่อให้เด็กได้มีโอกาสซึมซับ ทำความเข้าใจอย่างถ่องแท้ต่อสิ่งต่าง ๆ ที่เรียน พร้อมกันนั้นยังเป็นการพัฒนาสมาธิ วิทยภาพ และพลังเจตจำนงของเด็กอีกด้วย

3. ความรู้สึกเกรงขาม (Reverence)

ความรู้สึกเกรงขามต่อความดีงามก่อให้เกิดความสงบในใจเด็ก บรรยากาศในห้องและการปฏิบัติของครู ควรสะท้อนให้เห็นถึงหัตถ์ของครู ที่รัก เคารพ และศรัทธาต่อชีวิต ธรรมชาติ และโลกรอบตัว ซึ่งมอบชีวิตและทุกสิ่งทุกอย่างให้แก่มนุษย์

การที่ครูปฏิบัติต่อทุกสิ่งด้วยความเคารพ นอบน้อมในใจตน จะนำพาเด็กให้กลายเป็นผู้ที่มีสำนึก รู้คุณค่าต่อสิ่งแวดล้อมรอบตัว

ขณะเดียวกัน ความครั่นคร้าม น่าเลื่อมใสศรัทธา ก็เป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดความอัศจรรย์ใจอยากรู้เห็น และใคร่กระทำตาม ขึ้นมาในตัวเด็ก ซึ่งทำให้เด็กเห็นคุณค่าของชีวิตและการดำรงอยู่อย่างมีความหมาย

4.1 องค์ประกอบในการจัดกิจกรรม

ในการจัดกิจกรรมสำหรับเด็ก องค์ประกอบที่ควรคำนึงถึงในการจัดมีดังนี้

1. การเลียนแบบ (Imitation)

เด็กปฐมวัยจะมีแรงผลักดันให้เลียนแบบโดยธรรมชาติ เนื่องจากการเลียนแบบเป็นวิธีที่เรียนรู้โลกได้ง่ายและเข้าถึงมากที่สุด เด็กจะมีประสบการณ์ต่าง ๆ อย่างถ้วนทั่วทั้งตัวตน โดยผ่านการ

เลียนแบบ เพราะการเลียนแบบของเด็กไม่ได้เป็นเพียงในท่าทาง หากยังสะท้อนออกมาให้เห็นถึงความรู้สึกภายในใจของผู้ที่ถูกเลียนแบบด้วย ดังนั้น กิจกรรมต่าง ๆ ที่ได้กระทำ ล้วนมีพื้นฐานอยู่บนการเลียนแบบทั้งสิ้น การจัดกิจกรรมในโรงเรียนอนุบาลวอลดอร์ฟจึงคำนึงถึงข้อนี้เป็นสำคัญ กล่าวคือ ครูจะไม่อธิบายสิ่งต่าง ๆ ด้วยคำพูด หากแต่จะแสดงให้เห็นเด็กเห็นด้วยการกระทำ

ด้วยเหตุนี้ การกระทำใด ๆ ของครู จึงต้องเป็นสิ่งที่ควรค่าแก่การเลียนแบบ เป็นการกระทำที่ดี ที่เหมาะสม และเที่ยงตรง เพราะเด็กจะหยิบรับสิ่งเหล่านี้ไปปฏิบัติได้โดยง่ายและรวดเร็วกว่าคำพูดมากนัก การตระหนักถึงความสำคัญของการเลียนแบบ จะช่วยให้ครูสามารถดำเนินการเรียนการสอนในห้องเรียนได้ง่ายขึ้น เป็นการลดภาระของครูทั้งทางกายภาพและจิตใจ กฎระเบียบต่าง ๆ หรือสิ่งใดก็ตามแต่ที่ครูเห็นว่า เป็นสิ่งที่เด็กสมควรกระทำ เพียงแต่ครูกระทำให้ดูและกระทำอย่างสม่ำเสมอ เด็กก็จะรับไปปฏิบัติโดยปราศจากความกังขาใด ๆ

นอกจากนั้น เด็กยังอาจนำเอาสิ่งที่เห็นครูปฏิบัติ ไปเลียนแบบในการเล่นของตน ทั้งหมดนี้เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นอย่างไม่รู้ตัวในเด็ก ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะส่งผลต่อการพัฒนาพลังเจตจำนงเด็กขึ้นมาอย่างต่อเนื่อง

2. จินตนาการ (Imagination)

เด็กปฐมวัยเป็นวัยที่กำลังก่อเกิดจินตนาการ เมื่อเด็กอายุได้ประมาณ 3 ขวบขึ้นไป พลังจินตนาการของเด็กก็จะค่อย ๆ เผยตัวออกมาในรูปของการคิดฝัน การเล่นของเด็กจะเป็นไปอย่างมีชีวิตชีวา แปรเปลี่ยนไปมาไม่หยุดหย่อน ด้วยเหตุนี้ กิจกรรมต่าง ๆ ของเด็กจึงควรมีลักษณะที่สร้างเสริมจินตนาการ เช่น การฟังนิทาน การเล่นละครหุ่น หรือการเล่นสร้างสรรค์ที่เปิดโอกาสให้เด็กใช้ความคิดของตนเองอย่างเต็มที่ การระบายสีน้ำ สีเทียนซึ่งไม่มีการกำหนดภาพที่วาด

กิจกรรมเหล่านี้ จะทำให้เด็กมีความคิดที่คล่องแคล่ว เฉียบคม ไม่ตายตัว และพัฒนาเป็นความคิดที่สร้างสรรค์ต่อไปในภายหลัง

3. แรงบันดาลใจ (Inspiration)

สำหรับเด็กปฐมวัยแล้ว ทุกสิ่งทุกอย่างประสบการณ์คือความมหัศจรรย์ของโลก กิจกรรมพื้นฐานในชีวิตประจำวันสามารถเป็นเรื่องที่น่าเรียนรู้ นำทำตามสำหรับเด็กได้ กิจกรรมง่าย ๆ แต่สามารถทำให้เด็กเห็นความเปลี่ยนแปลง นำไปสู่ผลลัพธ์อันน่าพิศวงได้ เป็นสิ่งที่ให้ผลดีต่อพัฒนาการของเด็ก มากกว่าสิ่งที่ซับซ้อนเกินกว่าจะเข้าใจได้ ยกตัวอย่างเช่น กิจกรรมการสีข้าว หรือ โม่แป้ง ซึ่งแปรสภาพจากของสิ่งหนึ่ง ไปเป็นอาหารหรือขนมต่าง ๆ เหล่านี้ ไม่เพียงจะส่งเสริมความคิดของเด็กในการมองสิ่งต่าง ๆ อย่างสัมพันธ์ต่อเนื่อง แต่ยังพัฒนาพลังเจตจำนงของเด็กอีกด้วย

สำหรับเด็กแล้ว ความแปรเปลี่ยนที่เห็นจากกิจกรรมดูหน้าอัจฉริยะ แต่ก็สามารถที่จะเข้าใจได้ ดังนั้นจึงเป็นแรงบันดาลใจที่กระตุ้นให้เด็กอยากเรียนรู้ หรือเข้าร่วมกิจกรรมดังกล่าว

นอกจากนี้ การใส่ใจกับความงดงาม ไม่ว่าจะเป็นการจัดห้อง จัดที่เก็บของเล่น ฯลฯ ก็เป็นแรงบันดาลใจอีกประการหนึ่ง ในการส่งเสริมให้เด็กเลียนแบบ และนำไปสู่การพัฒนาพลังเจตจำนงในทิศทางที่ดีงาม

4.2 เนื้อหาการสอน

กิจกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในห้องเรียนของโรงเรียนอนุบาลวอลดอร์ฟ ส่วนใหญ่จะเป็นภาพสะท้อนของฤดูกาลที่แปรเปลี่ยนไปในแต่ละช่วงเวลา หรือประเพณี ตลอดจนวิถีชีวิตของผู้คนในสังคม บางครั้งกิจกรรมอาจจะมาจากนิทานซึ่งเด็ก ๆ ฟังก็ได้

5. หนึ่งวันในโรงเรียนอนุบาลวอลดอร์ฟ

ในแต่ละวัน โรงเรียนอนุบาลวอลดอร์ฟจะจัดให้มีกิจกรรมที่เรียกว่า กิจกรรมพื้นฐานและกิจกรรมหลัก ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้จะต้องมีทั้งกิจกรรมกลุ่มและกิจกรรมอิสระเฉพาะตน พร้อมกันนั้นยังจะต้องมีทั้งกิจกรรมที่ต้องใช้สมาธิหรือต้องการความสงบ และกิจกรรมที่ต้องใช้การเคลื่อนไหวซึ่งให้ความสนุกสนานรื่นเริง

การจัดกิจกรรมหลักและกิจกรรมพื้นฐาน จะคำนึงถึงความสมดุลระหว่างกิจกรรมกลุ่มกับกิจกรรมอิสระ และความสัมพันธ์ระหว่างกิจกรรมที่ต้องการความสงบกับกิจกรรมที่สร้างความสนุกสนาน ทั้งนี้เพื่อให้เด็กมีการพัฒนาที่สมดุลในทุกด้าน

การจัดการเรียนการสอนแบบวอลดอร์ฟ ได้นำมาปรับใช้ในบริบทสังคมไทยที่โรงเรียนวอลดอร์ฟปัญญาภัย เมื่อปี พ.ศ. 2539 โดยจัดกิจกรรมสำหรับเด็ก ดังนี้

8.30 น.	เข้าเรียน
8.30 - 9.30 น.	เล่นสร้างสรรค์
9.30 - 9.45 น.	จัดของเล่นเข้าที่เดิม
9.45 - 10.45 น.	กิจกรรมหลัก
10.45 - 11.00 น.	ของว่าง
11.00 - 11.20 น.	กิจกรรมวงกลม
11.20 - 11.50 น.	เล่นกลางแจ้ง
11.50 - 12.00 น.	นิทาน
12.00 - 13.00 น.	อาหารกลางวัน
13.00 - 14.00 น.	นอนพัก
14.00 - 14.30 น.	ผลัดเปลี่ยนเสื้อผ้า เก็บที่นอน
14.30 - 15.00 น.	อาหารว่างบ่าย
15.00 น.	อำลา

สำหรับกิจกรรมพื้นฐานในโรงเรียนอนุบาลวอลดอร์ฟนั้น เป็นกิจกรรมซึ่งเด็กมีความต้องการอย่างสม่ำเสมอ จึงต้องจัดให้มีทุกวัน กิจกรรมพื้นฐานแต่ละกิจกรรมจะมีลำดับที่แน่นอนของตน ตามตารางเวลาที่กำหนดไว้ กิจกรรมเหล่านี้ได้แก่ เล่นสร้างสรรค์ กิจกรรมวงกลม เล่นกลางแจ้ง และนิทาน ดังนี้

การเล่นสร้างสรรค์ (creative play) หรือการเล่นอิสระ (free play)

การเล่นถือเป็นกิจกรรมที่สำคัญยิ่งสำหรับเด็ก เพราะเป็นหนทางสำคัญแห่งการเรียนรู้โลก และชีวิต อาจกล่าวได้ว่างานของเด็กคือการเล่น

เป้าหมายของการเล่นสร้างสรรค์ก็คือ การพัฒนาจินตนาการของเด็ก ควบคู่ไปกับการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคม

โรงเรียนอนุบาลวอลดอร์ฟให้ความสำคัญกับการเล่นสร้างสรรค์อย่างมาก และจะจัดช่วงเวลาหนึ่งให้โดยเฉพาะ ซึ่งการเล่นในช่วงดังกล่าวจะเป็นไปโดยอิสระ ครูจะเข้าไปแทรกแซงหรือให้การชี้แนะน้อยมาก เว้นแต่ว่าการเล่นนั้นจะก่อให้เกิดอันตรายหรือรบกวนเพื่อน ครูจึงจะเข้าไปคลี่คลายสถานการณ์ และในขณะที่เด็กเล่นครูจะใช้เวลาดังกล่าวทำงานของตนไปด้วย ซึ่งงานเหล่านั้นอาจจะเป็นการเตรียมอาหารว่าง หรือเตรียมอุปกรณ์การเรียนในช่วงเวลาถัดไป หรืออาจเป็นงานอย่างอื่นที่ครูคิดว่าจะช่วยเด็กเกิดภาพลักษณ์ของการทำงานที่แท้จริงขึ้นมาได้ เช่น งานหัตถกรรม ฯลฯ ในกรณีที่เด็กเล่นไม่เป็น ครูก็อาจจะใช้วิธีเรียกเด็กมาช่วยงานที่ครูกำลังทำอยู่ได้ เพราะการทำงานต่าง ๆ จะเป็นพื้นฐานสำหรับการเล่นอย่างมีจินตนาการในเวลาต่อมา ในขณะที่ทำงานดังกล่าว ครูจะต้องคอยเฝ้าสังเกตไปด้วย เพื่อจะได้รู้จักเด็กผ่านการเล่นของเขา ขณะเดียวกันจะได้แก้ไขปัญหามาต่าง ๆ ทันท่วงที ในกรณีที่เด็กต้องการความช่วยเหลือจากครู

การปล่อยให้เด็กได้เล่นอย่างอิสระ โดยปราศจากการแทรกแซงของผู้ใหญ่ จะทำให้เด็กสามารถใช้จินตนาการของตนได้โดยเสรี เป็นการปูพื้นฐานแห่งความคิดสร้างสรรค์ในเด็ก ขณะเดียวกันของเล่นแบบพื้น ๆ ที่จัดเตรียมไว้ จะไม่ชักนำความคิดของเด็ก ทำให้เด็กสามารถใช้พลังจินตนาการได้อย่างเต็มที่ ในกรณีที่เด็กเล่นไม่ออก ครูอาจจะช่วยนำการเล่นเล็กน้อย แต่เมื่อเด็กเริ่มเล่นได้ด้วยตนเอง ครูก็ควรจะหลีกเลี่ยงออกมา

ระยะเวลาสำหรับการเล่นสร้างสรรค์ไม่ควรเกิน 1 ชั่วโมง เมื่อหมดเวลาเล่น เด็ก ๆ ทุกคนจะช่วยกันเก็บของเล่นทั้งหมดเข้าที่เดิม โดยครูจะนำการเก็บด้วยการร้องเพลงเป็นสัญญาณให้เด็กรับรู้ พร้อมกับช่วยเด็กลงมือเก็บของเล่นและทำความสะอาดห้อง

อุปกรณ์

วัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ประกอบการเล่นสร้างสรรค์ของเด็ก ควรจะเป็นวัสดุจากธรรมชาติที่หาได้ในท้องถิ่น ไม่ควรเป็นของเล่นสำเร็จรูป เพราะของเล่นสำเร็จรูปจะไม่เปิดช่องให้เด็กใช้จินตนาการ แปรของเล่นเป็นอย่างอื่น นอกจากนั้น วัสดุธรรมชาติที่ได้จากท้องถิ่น ยังมีผลดีในแง่ของความประหยัด การส่งเสริมสานต่อวัฒนธรรมพื้นบ้าน และการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติด้วย อุปกรณ์เหล่านี้ ได้แก่

1. วัสดุจากธรรมชาติต่าง ๆ เช่น ก้อนหิน เปลือกหอย ลูกสน กิ่งไม้ตัดเป็นท่อน ๆ ฯลฯ
2. ผ้าฝ้ายบาง ๆ หลากสี ถ้าเป็นไปได้ควรร้อยมัดด้วยสีธรรมชาติ
3. ตุ๊กตาทำจากผ้า และวัสดุธรรมชาติ
4. อาจมีอุปกรณ์ซึ่งทำจากวัสดุธรรมชาติด้วยก็ได้ เช่น ของเล่นพื้นบ้าน หรือ ของใช้ในครัวเรือน ฯลฯ

กิจกรรมวงกลม

ธรรมชาติที่สำคัญประการหนึ่งของเด็กคือ เด็กต้องการเคลื่อนไหว ด้วยเหตุนี้กิจกรรมวงกลมจึงเป็นกิจกรรมที่สำคัญอีกชนิดหนึ่งของโรงเรียนอนุบาลวอลดอร์ฟ เพราะการเคลื่อนไหวต่าง ๆ ซึ่งได้จากการทำกิจกรรมวงกลม จะทำให้เด็กเรียนรู้การควบคุมส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย อันจะส่งผลถึงการพัฒนาศักยภาพ การเรียนรู้ ความสามารถในการพูด การคิด ในภายหลัง

กิจกรรมวงกลมเป็นกิจกรรมกลุ่มที่เด็กทั้งห้องจะทำร่วมกัน โดยมีครูเป็นผู้นำการทำกิจกรรมดังกล่าว ซึ่งจะเป็นการเคลื่อนไหวประกอบเพลง เพลงที่ใช้ในการทำกิจกรรมวงกลม อาจจะมีเนื้อหาเกี่ยวกับธรรมชาติ ฤดูกาล ประเพณี หรือ การทำงานในชีวิต บางครั้งเพลงที่ใช้ยังอาจเป็นนิทานเพลง ซึ่งแต่งขึ้นมาประกอบการทำกิจกรรมดังกล่าวโดยเฉพาะ

ภาษาที่ใช้แต่งเนื้อร้องของเพลงควรจะเป็นภาษาที่สละสลวย งดงาม พรรณนาให้เห็นภาพที่แจ่มชัดของสิ่งที่พูดถึง และถูกหลักภาษา

ดนตรีที่ใช้มักจะมีเพียง 5 ระดับเสียง คือ เร มี ซอล ลา ที

บางครั้งครูอาจจะใช้ผ้าสี หรือ เครื่องแต่งตัว มาประดับที่ตัวเด็ก ตามบทของตัวละครในเพลงซึ่งใช้ร้องประกอบการทำกิจกรรมวงกลม

ตัวอย่างของกิจกรรมวงกลมในโรงเรียนอนุบาลวอลดอร์ฟ ซึ่งได้รับการพัฒนาและปรับใช้ตามบริบทของสังคมไทย ดังนี้

สัปดาห์ที่ 1-3	ชานาเริ่มไถนา ปรับพื้นที่
สัปดาห์ที่ 4-6	ฤดูฝน
สัปดาห์ที่ 7-9	ชานาเริ่มดำนา
สัปดาห์ที่ 10-12	เข้าพรรษา
สัปดาห์ที่ 13-15	สารทจีน
สัปดาห์ที่ 16-18	สายฝนกับมวลไม้
สัปดาห์ที่ 19-21	เด็กน้อยกับดวงดาว

สัปดาห์ที่ 22-24	ผีเสื้อ
สัปดาห์ที่ 25-27	ลมหนาว
สัปดาห์ที่ 28-30	ชานาเกี่ยวข้าว
สัปดาห์ที่ 31-33	เก็บฝ้าย
สัปดาห์ที่ 34-36	เดินเล่นรอบหมู่บ้าน
สัปดาห์ที่ 37-39	ฤดูร้อน
สัปดาห์ที่ 40-42	เจ้าชายกับมังกร

การเล่านิทาน

สำหรับเด็กนักเรียนอนุบาลตลอดर्फ การฟังนิทานจัดเป็นกิจกรรมที่สำคัญประการหนึ่ง เพราะนิทานจะช่วยส่งเสริมจินตนาการของเด็ก พร้อมกันนั้นเด็กจะสามารถเรียนรู้ภาษา วัฒนธรรม จริยธรรม และพัฒนาสำนึกของตน ผ่านการฟังนิทานต่าง ๆ

การฟังนิทานเป็นกิจกรรมที่ต้องการความสงบ เพื่อให้เด็กมีสมาธิ สามารถติดตามรับฟังเรื่องราวในนิทานได้ นักเรียนทั้งห้องจึงทำกิจกรรมนี้ร่วมกัน โดยครูจะคัดนิทานซึ่งพิจารณาแล้วเห็นว่าเหมาะกับเด็ก มาเล่าให้เด็กนักเรียนในห้องฟัง

ครูจะเล่านิทานปากเปล่า มากกว่าที่จะอ่านหนังสือให้เด็กฟัง เพราะการเล่าปากเปล่าจะทำให้สามารถสื่อสารกับเด็กได้โดยตรง ในขณะที่การอ่านหนังสือให้ฟัง จะเปรียบเสมือนการมีผ้า màn มากั้นกลางระหว่างสองฝ่าย

การเล่าของครูควรจะเป็นไปอย่างสงบ เพื่อให้เด็กสามารถซึมซับสิ่งต่าง ๆ ในนิทาน มากกว่าที่จะให้อารมณ์ความรู้สึกของเด็กพุ่งพล่านปั่นป่วนไปตามท่าทางการแสดงออกของครู เพราะสิ่งที่เด็กมีประสบการณ์ผ่านการฟังนิทาน ไม่ใช่แค่ความรู้ ความสนุกสนาน แต่เป็นประสบการณ์ทางใจซึ่งมีชีวิตชีวา ประหนึ่งดังเหตุการณ์จริง ๆ กำลังเกิดขึ้นเบื้องหน้า

ธรรมชาติของเด็กชอบฟังนิทานซ้ำ การเล่านิทานเรื่องเดียวติดต่อกันหลาย ๆ วัน จึงไม่ใช่สิ่งที่ไม่เหมาะสมสำหรับเด็ก เพราะคุณค่าต่าง ๆ ที่ปรากฏอยู่ในนิทาน จะถูกประทับไว้ในใจเด็กอย่างลึกซึ้ง เน้นหนักกว่าการฟังนิทานอย่างฉาบฉวย ด้วยเหตุนี้ครูจึงเล่านิทานเรื่องเดียวติดต่อกันสามถึงสี่สัปดาห์

บางครั้งถ้าเด็กมีปัญหาเกี่ยวกับพฤติกรรมต่าง ๆ ครูก็อาจจะเล่านิทานที่สะท้อนถึงปัญหาของเด็กคนดังกล่าว เพื่อช่วยแก้ไขปัญหายุติกรรมที่เกิดขึ้น

บางครั้งครูอาจจะใช้ละครหุ่นประกอบในการเล่านิทาน เพื่อประโยชน์ในการสร้างเสริมจินตนาการ หุ่นที่ใช้จะทำจากผ้า และเย็บแบบง่าย ๆ ไม่ซับซ้อน สีที่ใช้จะไม่ฉูดฉาด แต่ก็มีสีสันสดใส เหมาะกับวัยของเด็ก

อุปกรณ์

1. ปรกติแล้วในการเล่านิทานครั้งหนึ่ง ๆ ครูไม่จำเป็นต้องใช้อุปกรณ์ใด ๆ ประกอบการเล่า แต่อย่างไรก็ตาม
2. สำหรับการเล่นละครหุ่นประกอบนิทาน ครูอาจทำหุ่นง่าย ๆ จากผ้าหลากสี และควรจะมีผ้าผืนค่อนข้างใหญ่สีต่าง ๆ เพื่อใช้ในการจัดฉาก

ขณะเดียวกันในแต่ละวันก็จะมีกิจกรรมหลัก ซึ่งเป็นกิจกรรมสำคัญของวัน และเป็นกิจกรรมที่จะช่วยพัฒนาเด็กในด้านต่าง ๆ ให้พร้อมมูล อย่างไรก็ตาม ความต้องการของเด็กในกิจกรรมดังกล่าวอาจไม่ได้เกิดขึ้นอย่างสม่ำเสมอเทียบเท่ากิจกรรมพื้นฐาน ดังนั้นกิจกรรมหลักจึงต้องจัดหมุนเวียนสลับเปลี่ยนกันไปตามวันในแต่ละสัปดาห์ ได้แก่ การระบายสีน้ำ การวาดรูปด้วยสีเทียน การเตรียมอาหาร ทัศนศึกษา งานปั้น และหัตถกรรม

ศิลปะสีน้ำ

ศิลปะจะสามารถพัฒนาเด็กได้ดี ก็ต่อเมื่อสอดคล้องกับความต้องการและขั้นตอนการพัฒนาตามวัยของเด็ก ศิลปะสำหรับเด็กเล็กจึงมีวิธีการเรียนการสอนที่ต่างจากศิลปะของเด็กโตและผู้ใหญ่ โดยปรกติภาพวาดของเด็กเป็นสิ่งที่เคลื่อนไหว มีชีวิตชีวา ไม่หยุดนิ่ง และเด็กใส่ใจกับภาพที่เกิดขึ้นภายในใจตนมากกว่าภาพที่ปรากฏในกระดาษตรงหน้า ด้วยภาพในใจเป็นภาพที่เกิดจากพลังจินตนาการและมีความงดงามที่สุดเทียบเท่ากับสิ่งที่เด็กกำลังคิดอยู่ เพราะฉะนั้น กระบวนการที่เด็กวาดภาพจึงเป็นการที่เด็กใช้พลังจินตนาการของตนสร้างสรรค์งานขึ้นมา

ด้วยเหตุนี้ หากจะพัฒนาจินตนาการและความคิดสร้างสรรค์ของเด็ก กระบวนการพัฒนาทางศิลปะต้องเป็นอิสระ เปิดช่องให้เด็กได้มีประสบการณ์ที่หลากหลายและจากแง่มุมต่าง ๆ อีกทั้งต้องให้โอกาสเด็กได้ใช้จินตนาการอย่างสิ้นเปลืองไปตามกระแสความคิดของตน

โดยนัยนี้ การทำศิลปะในโรงเรียนอนุบาลวอลดอร์ฟ จึงไม่ใช่การฝึกวาดภาพ หากแต่เป็นการปล่อยให้เด็กได้วาดตามจินตนาการของตน โดยที่ครูจะไม่เข้าไปแทรกแซงการวาดของเด็ก เว้นแต่จะเมื่อเห็นภาพของเด็กมีความงดงามพอแล้ว ครูก็จะบอกว่าเด็กวาดภาพเสร็จแล้ว แต่หากเด็กยังต้องการที่จะวาดภาพนั้นต่อ ครูก็จะอนุญาต

ฟังระลึกไว้เสมอว่า จะไม่มีการวิพากษ์วิจารณ์ผลงานของเด็ก กระนั้นก็ดี หากครูจะชี้ให้เด็ก เห็นความสวยงามของสี ซึ่งแปรเปลี่ยนจากสีหนึ่งไปสู่อีกสีหนึ่งยามที่ไหลไปกระทบกับสีอื่น และก่อให้เกิด ความน่าตื่นตาตื่นใจ เหล่านี้ก็เป็นสิ่งที่กระทำได้

การใช้สีน้ำและแม่สีเพียง 3 สี เป็นการใช้สีสันหน้าเด็กเข้าสู่โลกแห่งจินตนาการ ให้เด็กมีประสบการณ์กับโลกในจินตนาการของตนโดยใช้สีเป็นสื่อ ความมหัศจรรย์จากการก่อเกิดของสีใหม่ ๆ จะกระตุ้น ความอยากรู้อยากเห็นของเด็ก ทำให้เด็กสนุกสนานเพลิดเพลิน พร้อม ๆ ไปด้วยการเรียนรู้ทฤษฎีสีโดยไม่ต้องท่องจำ โลกของวิทยาศาสตร์ถูกประสานเข้ากับโลกแห่งจินตนาการในกระดาดที่อยู่ตรงเบื้องหน้าเด็ก

ขณะที่เด็กวาดภาพนั้น เด็กจะมีความสุขกับสีสันและจินตนาการ เป็นความสุขที่เกิดกับ กระบวนการวาดภาพ ไม่ใช่กับตัวภาพวาดเอง เมื่อเด็กได้รับความสุขกับกระบวนการนั้น ๆ จนเต็มเปี่ยม แล้ว ก็จะก้าวไปสู่สิ่งใหม่ สิ่งที่ฟังตระหนักก็คือ การระบายสีน้ำและสีเทียนสำหรับเด็กวัยนี้ เป็นการฝึกหัด ใช้จินตนาการ ไม่ใช่จดจำจินตนาการ เด็กอาจจะไม่สามารถเล่าเรื่องที่ปรากฏในภาพวาดของตนเสมอไป กระนั้น ไม่ใช่ว่าสิ่งที่เด็กเรียนรู้จากสิ่งเหล่านั้นจะถูกลืมเลือน ในความเป็นจริงแล้ว ทุกสิ่งถูกเก็บไว้ในใจ เด็กที่ระดับจิตใจต่ำสำนึก และอาจจะถูกนำกลับมาใช้อีกในยามที่เด็กต้องการ ไม่ใช่ในยามที่ผู้ใหญ่ต้องการ

อุปกรณ์

1. สีน้ำ 3 สี แดง เหลือง น้ำเงิน พร้อมกระปุกใส่สีน้ำ
2. พู่กันขนาดใหญ่
3. ฟองน้ำสำหรับซับน้ำ
4. กระดาดวาดเขียน
5. กระดานรองแผ่นกระดาด
6. กระบอกใส่น้ำล้างพู่กัน

กระบวนการ

1. ครูจะละลายแม่สีเข้ากับน้ำ และบรรจุใส่กระปุกแยกสีไว้สำหรับเด็กแต่ละคน พร้อมกับให้เด็กช่วยแจกกระปุกสีตามที่นั่ง
2. เด็กทุกคนจะได้รับพู่กัน ฟองน้ำ และกระบอกใส่น้ำล้างพู่กันของตน
3. ครูจะนำกระดาดจุ่มน้ำจนเปียกทั่ว วางบนกระดานรอง แล้วใช้ฟองน้ำปาดให้พอหมาด ๆ
4. จากนั้นครูจะให้เด็กคนหนึ่งทำหน้าที่แจกกระดาดให้เพื่อน
5. เมื่อทุกคนได้รับกระดาดเรียบร้อยแล้ว ครูจะร้องเพลงเป็นสัญญาณ แล้วเด็กทุกคนก็จะเริ่มลงมือวาดภาพของตนอย่างเงียบ ๆ

6. เมื่อเด็กแต่ละคนวาดภาพสวยงามดีพอแล้ว ครูก็จะบอกว่าเด็กวาดภาพเสร็จแล้ว
7. เด็กแต่ละคนจะนำภาพของตนไปตากให้แห้ง
8. จากนั้นเด็กจะนำอุปกรณ์ต่าง ๆ ไปทำความสะอาด และเก็บเข้าที่
9. ครูจะร้องเพลงเป็นสัญญาณว่าจบกิจกรรม

ศิลปะสี่เทียน

การวาดภาพด้วยสี่เทียนก็เหมือนเช่นเดียวกับสีน้ำ เนื่องจากภาพที่ได้ก็วาดเป็นการวาดตามความคิดที่เคลื่อนไหวของตน เพราะฉะนั้น ภาพก็จะมีการแปรเปลี่ยนไม่หยุดนิ่ง

นอกจากนั้น การวาดภาพของเด็กแต่ละวัยยังแตกต่างกันไปตามวัยอีกด้วย ในแง่นี้ภาพวาดของเด็กจึงแสดงถึงพัฒนาการของเด็กออกมา หากภาพของเด็กคนใดผิดแผกไปจากพัฒนาการที่ควรจะเป็น ก็แสดงถึงปัญหาทางพัฒนาการให้ต้องใส่ใจดูแล และหากแก้ไขปัญหาดังเหตุ จนเด็กพัฒนากลับขึ้นมาแล้ว ภาพของเด็กก็จะแปรเปลี่ยนไปตาม

ข้อพึงตระหนักก็คือ ครูจะไม่เข้าไปแทรกแซง แนะนำ หรือวิพากษ์วิจารณ์ แก้ไขภาพวาดของเด็ก สิ่งที่ครูควรกระทำก็คือ ฝึกลักษณะพิจารณาภาพวาดของเด็ก และเมื่อเห็นว่าสีสันของภาพอยู่ในระดับที่งดงามดี ก็อาจบอกว่าเด็กวาดเสร็จแล้ว แต่ถ้าเด็กยังยืนยันจะวาดต่อ ครูก็จะอนุญาต

การถามเด็กว่าวาดภาพอะไร แต่ละภาพหมายถึงอะไร จะไม่ช่วยอะไรมากนักต่อการทำความเข้าใจเด็ก เพราะความคิดของเด็กจะแปรเปลี่ยนไปตลอดเวลา ภาพที่เคยเป็นอย่างหนึ่งเมื่อสักครู้อาจเปลี่ยนเป็นสิ่งใหม่ในเวลาไม่นาน อย่างไรก็ตาม หากภาพใดที่เด็กนำมาบอกแก่ครูในทันทีที่วาด อาจบ่งบอกให้ครูรู้ว่าความคิดในตอนที่ได้วาด กำลังมุ่งไปสู่สิ่งนั้น ซึ่งอาจเป็นสิ่งที่กำลังมีผลกระทบต่อชีวิตเด็ก

อุปกรณ์

1. สีเทียนหลากสี แต่ไม่ควรใช้สีดำ เพราะสีดำจะกลบสีอื่น ๆ ในเวลาอันรวดเร็ว
2. กระดาษขาวขนาด 10 x 16 นิ้ว
3. แผ่นรองวาด อาจใช้หนังสือพิมพ์พับครึ่งแล้วหุ้มให้เรียบร้อย ดูสะอาดตา

กระบวนการ

1. ครูจัดให้เด็กทุกคนเข้านั่งประจำที่เดิมของตน
2. ให้เด็กคนหนึ่งช่วยแจกกระดาษสี่เทียน ซึ่งมีสีเทียนหลากสีและพอเพียงกับจำนวนเด็ก
3. ครูอาจให้เด็กคนใหม่ช่วยแจกแผ่นรอง พร้อมกันนั้นก็อาจขอให้เด็กอีกคนช่วยแจก

กระดาษขาวสำหรับวาดภาพ

4. เมื่อทุกคนพร้อมแล้ว ครูจะให้สัญญาณด้วยการร้องเพลง เด็กก็จะเริ่มวาดภาพกันอย่างเงียบ ๆ ตามความต้องการของตน

5. เมื่อเวลาผ่านไปพอสมควร ครูจะเก็บรวบรวมภาพไว้ โดยทำเครื่องหมายบนกระดาษของแต่ละคนแทนชื่อ

6. เด็ก ๆ จะช่วยกันเก็บอุปกรณ์เข้าที่

7. ครูจะร้องเพลงเป็นสัญญาณสิ้นสุดกิจกรรม

การทำอาหาร

กิจกรรมหนึ่งในโรงเรียนอนุบาลวอลดอร์ฟ ซึ่งจะช่วยให้เด็กเรียนรู้ พร้อม ๆ ไปด้วยการพัฒนาพลังเจตจำนงของตน ก็คือ การทำอาหาร สำหรับเด็กแล้วการแปรเปลี่ยนจากเมล็ดข้าวแข็ง ๆ มาเป็นผงแป้ง หรือเป็นน้ำ และทำยี่สุตกลับกลายเป็นอาหาร หรือ ขนมหลากหลายแบบ กล่าวได้ว่าเป็นกระบวนการที่น่าอัศจรรย์ใจ ชวนตื่นตื้นยั้งนัก ด้วยเหตุนี้เด็กจึงใจจดใจจ่อ เรียนรู้ไปกับกระบวนการทำอาหาร จนกลายมาเป็นอาหารให้เด็กรับประทาน และแบ่งปันกับเพื่อน ๆ ทั้งหมดนี้เป็นความภาคภูมิใจที่เกิดขึ้นจากการทำงาน

การได้เห็น ได้ทำ และภาคภูมิใจกับการทำอาหาร ทำให้เด็กเห็นคุณค่าของการทำงาน และพัฒนาขึ้นมาเป็นพลังเจตจำนงในตัวเด็กภายหลัง

ข้อที่พึงตระหนักในการดำเนินกิจกรรมทำอาหารก็คือ

1. เด็กควรจะมีส่วนร่วมตั้งแต่ต้นจนจบ เพราะเป็นการพัฒนาความคิด การมองสิ่งต่าง ๆ อย่างสัมพันธ์ต่อเนื่องกัน

2. เด็กควรจะเป็นผู้มีบทบาทในการทำอาหารร่วมกับครู ไม่ใช่เป็นเพียงผู้ดู

3. ถ้าสามารถทำได้ ไม่ควรใช้ส่วนผสมของอาหารซึ่งสำเร็จรูป เช่น ไม่ควรใช้กะทิสำเร็จรูป หรือผลไม้กระป๋อง ฯลฯ

4. ส่วนประกอบอาหารบางอย่าง ซึ่งต้องใช้เวลาในการเตรียม สามารถนำมาทำล่วงหน้าในระหว่างกิจกรรมเล่นสร้างสรรค์

หัตถกรรมและงานปั้น

การทำหัตถกรรมและงานปั้น เป็นการฝึกประสาทสัมผัสระหว่างมือกับตาที่ดี การแปรสภาพจากวัสดุพื้น ๆ เช่น ด้าย ผ้า ไหมพรม ไปเป็นสิ่งของที่สามารุใช้ประโยชน์ได้ ช่วยเสริมสร้างการมองและการคิดอย่างสัมพันธ์ต่อเนื่องกัน

การปั้นขี้ผึ้งหรือดินเหนียว เป็นกิจกรรมที่ทำให้เด็กได้มีโอกาสใช้จินตนาการของตนอย่างเต็มที่ จากของพื้น ๆ ที่มีอยู่ในธรรมชาติ กลับกลายมาเป็นสิ่งต่าง ๆ ชวนสนุกสนาน เช่นเดียวกับการเย็บผ้า ซึ่ง

โดยปรกติแล้ว ครูจะไม่ใช้แบบสำเร็จรูป แต่จะให้เด็กเย็บตุ๊กตาแบบง่าย ๆ หรือของใช้ เช่น ถุงผ้า ตามแต่จินตนาการของเด็ก

งานหัตถกรรมแต่ละชิ้น ไม่จำเป็นต้องทำให้สำเร็จในคราวเดียว เด็กอาจจะทำติดต่อกันหลายสัปดาห์จนเสร็จก็ได้ เพราะสิ่งนี้จะช่วยส่งเสริมให้เด็กรู้จักอดทน รอคอย

อุปกรณ์

1. อุปกรณ์ที่ใช้ในงานปั้นมีเพียงขี้ผึ้งแท่ง โดยเด็กแต่ละคนจะได้รับขี้ผึ้งขนาดโตกว่าหัวแม่มือเล็กน้อย
2. อุปกรณ์สำหรับงานหัตถกรรม เย็บผ้า เป็นอุปกรณ์ซึ่งหาได้ทั่วไปในห้องตลาด

ทัศนศึกษา

กิจกรรมทัศนศึกษาในโรงเรียนอนุบาล เป็นกิจกรรมง่าย ๆ ที่ไม่ซับซ้อน แต่ช่วยให้เด็กเรียนรู้และรู้จักชีวิตได้อย่างมาก

ทุกสัปดาห์ครูจะพาเด็กนักเรียนออกเดินไปยังสนามเด็กเล่น หรือสวนสาธารณะ ซึ่งอยู่ไม่ไกลจากโรงเรียน เพื่อให้เด็กได้เห็นแง่มุมต่าง ๆ ของชีวิต เพราะในระหว่างการเดินเล่นจะมีผู้คนที่ชะมดเขม้นอยู่กับการทำงาน ให้เด็กได้ดูได้เห็นมากมาย

นอกจากนั้น ในระหว่างทางเด็ก ๆ ยังได้มีโอกาสสังเกตเห็นและชื่นชมความงดงามของธรรมชาติ ทำให้เด็กพัฒนาความละเอียดรอบคอบ และสำนึกที่ผูกพันกับธรรมชาติขึ้นมาด้วย

กิจกรรมทัศนศึกษาไม่จำเป็นต้องเป็นการเดินทางไปตามสถานที่ห่างไกล และไม่ได้เน้นที่ความรู้ในเชิงชาวนับัญญาอย่างที่ปฏิบัติกันโดยทั่วไป เพราะจุดมุ่งหมายก็คือให้เด็กได้ใช้ความสังเกต ซึ่งปรกติจะมีอยู่แล้วในเด็กทุกคน

สำหรับการเรียนรู้ในเชิงชาวนับัญญาของเด็กจะเกิดขึ้นไปพร้อม ๆ กัน จากการที่เด็กได้พบเห็นได้รู้จักชีวิตรอบตัว สังคมรอบข้าง และธรรมชาติใกล้ตัว แล้วนำมาขบคิดต่อภายหลัง

บทสรุป

ถึงแม้ว่าจะมีความรู้ความชำนาญในหลักการและวิธีการสอนมากมายเพียงใด สิ่งหนึ่งที่สำคัญอย่างยิ่งยวดและมีอาจขาดได้ สำหรับผู้ที่ปรารถนาจะสอนเด็กตามแนววลดอร์ฟก็คือ ความรักในตัวเด็กอย่างแท้จริง

กล่าวสำหรับครูในโรงเรียนวลดอร์ฟแล้ว ครูผู้สอนจะต้องเป็นผู้ศรัทธาในความเป็นมนุษย์ มีความศรัทธาในสถานะที่เด็กคือพลังซึ่งจะนำมนุษย์ชาติยุคใหม่ก้าวรุดไปข้างหน้า บนเส้นทางแห่งชาติความหมายของชีวิตและความดีงามการศึกษาที่ออกมาจากความรักอย่างแท้จริงในตัวเด็ก

อย่างไรก็ตาม พลังแห่งความเป็นมนุษย์ที่แท้ของเด็กยังอยู่ในภาวะแห่งการหลับไหล หรืออาจเปรียบเสมือนตัวอ่อนในไข่ ที่ต้องอดทนพุ่มพัก หรือการยึดเยียดข้อมูลความรู้ใด ๆ ลงไปในความคิดและจิตใจน้อย ๆ ของเด็ก หากแต่เป็นศิลปะในการบ่มเพาะด้วยความรัก ความอบอุ่น เพื่อปลุกสิ่งซึ่งแท้จริงแล้วดำรงอยู่ในตัวมนุษย์ทุกรูปนามให้ตื่นขึ้นมา แต่ก่อนที่ครูจะกระทำสิ่งดังกล่าวได้ ครูผู้สอนจำเป็นจะต้องปลุกความเป็นมนุษย์ที่แท้ในตัวเองขึ้นมาเสียก่อน ดังคำกล่าวของ ดร.รูดอล์ฟ สไตเนอร์ที่ว่า

"การศึกษาในโรงเรียนวลดอร์ฟมิใช่เป็นเรื่องของระบบ วิธีการสอน หากแต่เป็นศิลปะ ศิลปะแห่งการปลุกสิ่งซึ่งแท้จริงแล้วดำรงอยู่ในตัวมนุษย์ทุกรูปนามให้ตื่นขึ้นมา

โดยรากฐานแล้วโรงเรียนวลดอร์ฟมิได้มุ่งหมายจะให้การอบรมสั่งสอน หากแต่มุ่งหมายจะปลุกเนื่องจากการปลุกเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับทุกวันนี้ แรกสุดจะต้องปลุกครูขึ้นเสียก่อน จากนั้นครูจะต้องปลุกนักเรียนและอนุชนทั้งหลายอีกต่อเนื่อง"

บรรณานุกรม

จันทร์เพ็ญ พันธุ์โอสถ, **อนุบาลวอลดอร์ฟ : ประถมบทแห่งการเรียนรู้**. ชมรมมนุษยปรัชญาประจำประเทศไทย, 2542.

Brunhild Muller. **Painting with Children**. Floris Books : Edinburgh.1987.

Frans Carlgren. **Education Towards Freedom**. Lanthom Press ; East Grinstead. 1972.

Freya Jaffke. **Work and Play in Early Childhood**. Floris Books : Edinburgh. 1996.

Rudolf Steiner. **A Modeern Art of Education**. Rudolf steiner Press : London. 1972.

———. **The Child changing's Consciousness and Waldorf Education**. Anthroposophic Press : New York. 1988.

———. **The Education of The Child**. Anthorposophic Press ; New York. 1996.

โครงการวิจัยและพัฒนาการเรียนรู้สำหรับเด็กปฐมวัย (3-5 ปี)
สถาบันแห่งชาติเพื่อการศึกษาสำหรับเด็กปฐมวัย (สศป.)
สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ

ที่ปรึกษา ดร. รุ่ง แก้วแดง
 เลขาธิการคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ
 ดร. สายสุรี จุติกุล
 ที่ปรึกษาสถาบันแห่งชาติเพื่อการศึกษาสำหรับเด็กปฐมวัย
 รศ.ดร.ภรณ์ คุรุรัตน์
 ที่ปรึกษาโครงการวิจัยและพัฒนาการเรียนรู้สำหรับเด็กปฐมวัย

ผู้เขียน นายแพทย์พร พันธุ์โอสถ
 มูลนิธิวอลดอร์ฟปัญญาไทย

หน่วยงานที่รับผิดชอบ

สถาบันแห่งชาติเพื่อการศึกษาสำหรับเด็กปฐมวัย

นางทิพย์สุดา	สุเมธเสนีย์	ผู้อำนวยการสถาบันฯ
นางอรุณศรี	ละอองแก้ว	นักวิชาการศึกษา
นางจันทิมา	พงษ์สมาน	นักวิชาการศึกษา
นางสาวสมพร	พรมดี	นักวิชาการศึกษา
นางสาวจิรา	วงศ์เหลือง	เจ้าหน้าที่